

Історія

УДК-2-9/348

архімандрит Володимир (Ціпіньо)

аспірант

Київської духовної академії

Archimandrite Vladimir (Tsipinho)

Postgraduate Student of the

Kyiv Theological Academy

**ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА НА ПОЧАТКУ РЕФОРМИ.
“ПОЗИТИВНІ” ПЕРЕДУМОВИ УКЛАДАННЯ “ВІДГУКІВ
ЄПАРХІАЛЬНИХ АРХІЄРЕЇВ” В КІН. XIX — ПОЧ. XX СТОЛІТТЯ
THE ORTHODOX CHURCH AT THE BEGINNING OF THE REFORM.
“POSITIVE” PREREQUISITES FOR CONCLUDING THE
“RESPONSES OF DIOCESAN BISHOPS” IN THE END OF
NINETEENTH - EARLY TWENTIETH CENTURY**

***Анотація.** У статті досліджено загальне положення Православної Церкви перед «часом реформ» та продемонстровано розвиток розуміння необхідності реформ як серед духовенства, так і серед мирян. Поставлена спроба виділити конкретні причини та приводи, які зрушили питання реформи Церкви з «мертвої» точки. Для цього застосовані методи історичного порівняння та контекстуальної критики. Основну увагу приділено ряду передумов, які можна назвати «позитивними». Вони ж сприяли як розвитку реформи, так і появі «Відгуків єпархіальних архієреїв».*

***Ключові слова:** історія Церкви у XX столітті, Руська Православна Церква, питання реформи, положення Церкви в державі.*

***Summary.** The article examines the general position of the Orthodox Church before the “time of reforms” and demonstrates the development of*

understanding of the need for reform among both the clergy and the laity. An attempt has been made to identify specific causes and reasons that have moved the issue of Church reform from a "dead lock". Methods of historical comparison and contextual criticism are used for this purpose. The main attention is paid to several preconditions which can be called "positive". They also contributed to the development of the reform and the emergence of "Responses of the diocesan bishops".

Key words: *history of the Church in the XX century, Russian Orthodox Church, issues of reform, the position of the Church in the state.*

Православна церква на теренах Російської на початку XX століття переживала ряд потрясінь: нові напрямки в богослов'ї та дискусії з богословських питань; усвідомлення помилкового церковного устрою, укладеного за часів Петра I; зміна парадигми мислення та формування нової політичної реальності. Церква, як суспільна інституція, не стояла осторонь цих змін. Питання про необхідність реформ назрівало вже кілька десятиліть та знайшло свій відлік з процесом укладання «Відгуків єпархіальних архієреїв». Це сприяло усвідомленню необхідності змін. Церква, як і будь-яка інша соціально-громадська установа, з плином часу потребує прилаштування форм управління та вираження до потреб сучасної людини. Це, звісно, не говорить у такому ж напрямку у відношенні до Церкви Христової, святої та соборної. Саме тому, вже у другій половині XIX століття виникають спроби покращити ту чи іншу сторону церковного життя. Поряд з рядом т.зв. «негативних» причин, які сприяли появі цього тексту, не можна полишити поза увагою багатьох позитивних факторів.

У першу чергу, мова йде про два крила нової філософської думки — слав'янофілів та західників. Ці дві групи сприяли чималому підняттю науковості, ерудиції та загальному стану релігійного просвіщення в імперії. Звісно, за час свого життя їх спадщина була недооціненою, проте їх ідеї

зростали як в середовищі інтелігенції, для якої вони відкрили нову чудову сторону Православ'я, так і в рядах думаючого духовенства [5, с. 177–183]. Дмитро Поспеловський у своїй історії Руської Православної Церкви прямо називає дійсний інтерес інтелігенції до Церкви філософською зацікавленістю.

Важливим є проведення цілого ряду філософських зібрань на релігійну тематику, які є доволі частими в другій половині XIX століття. До цієї теми відносяться звернення до Святішого Синоду за дозволом в проведенні цих релігійно-філософських зібрань. Хоча вони і зіштовхнулися з міцним апаратом Побєдоносцева, проте їх боротьба за Православ'я була свідомою та щирою [3, с. 24]. Ймовірно, саме на цих зібраннях, як гадає Поспеловський: «... світське суспільство — вірніше, кращі його представники — нарешті почало розуміти різницю між Церквою, з одного боку, і державним апаратом, який полонив її, — з іншого. Розуміння вже цієї однієї проблеми перекинуло міст через прірву, яка розділяла світське суспільство і Церкву. Крім того, досвід мирного діалогу між світською інтелігенцією і Церквою, що призвів до більш співчутливого сприйняття Церкви цієї інтелігенцією і супроводжувалося наверненням ряду її представників, повинен був переконати також якусь частину правлячої верхівки в необхідності дозволити Церкві мати право голосу в морі громадського бродіння, що загрожувало революцією» [3, с. 25].

Іншим важливим фактором було підняття на високий рівень чернечого життя, завдяки феномену старецтва. Проте і в середовищі монастирів, справи не йшли на краще [1, с. 325–326]. Хоча, не варто цей момент як перебільшувати, так і применшувати. З іншої сторони, у самому народі спостерігався надзвичайний релігійний запал, який, однак, часто направлений повз офіційну церкву. Так, виникають різні релігійні товариства, хоча більша частина їх була неформальною: гуртки, сеанси, приватні молитви і т. д. [4, с. 231-232] Крім цього, з'являються прихильники

спіритизму, теософії та східних релігій. Пожвавлення зустрічається також в ряді духовенства, у цьому зв'язку, варто згадати священника Іоанна Сергієва, більш відомого, як Кронштадтського. Цей священник прагнув відновити літургійну центричність в народі.

Чи не найбільш показовими, у цьому контексті, є статистичні дані щодо реакції народу на проголошення Маніфесту про віротерпимість. У зв'язку з цим, вартий уваги звіт К. П. Побєдоносцева щодо масового відпадиння від Православ'я людей після Маніфесту 17 квітня. Обер прокурор приводить такі дані: з 17 квітня 1905-го до грудня 1907-го року на заході країни, тобто на території сучасних західної України, східної Польщі, південно-західної Білорусі, відійшло 170 936 чоловік. У зазначений час на території — 14-х єпархій Надволжя, Приуральського краю і Західно-Сибірської області — 36 299 чоловік; в 3-х Прибалтійських єпархіях та Олонецькій — 10 964 та в інших місцях. Сам автор звіту відзначає: «Відмінною рисою цих відходів варто визнати, перед всім, кількість та їх масовий характер» [2, с. 29-33]. Цікавим є також те, що у звіті подаються причини такого явища. Головною є, як було сказано вище, проголошення Маніфесту, що дозволило людям, які «в дійсності не належали до Православної Церкви, а лише формально числилися в ній і таємно, а інколи і явно, слідували своїй попередній вірі або вірі своїх батьків» [2, с. 33]. У західній частині імперії основу цих людей складали ті, яких Побєдоносцев називає «упорними» [2, с. 33], до яких він відносить насильно загнаних до Православ'я греко-католиків [2, с. 33]. Інша названа причина — економічна. Це проявилось в тому, що на місцях польського та німецького населення відпавші бажали кращого матеріального становища, яким користувалися католики чи лютерани. Це ж стосувалося частин імперії, де був добре розвинений іслам [2, с. 34]. Крім цих причин названі також другорядні: пропаганда ксьондзів та пасторів, наклеп на Православну Церкву, відмова в

наданні робочих місць за релігійною ознакою та змішані шлюби [2, с. 35-36].

Таким чином цілий ряд факторів сприяв поживавленню релігійності в народі, а в головах церковних ієрархів та богословів визрівав план змін. Це матеріалізувалося у форму Відгуків єпархіальних архієреїв, які є важливим свідченням початку цього процесу.

Література

1. М. П. Традиционная характеристика киевских монастырей // Киевская Старина. IX, 1883. К. С. 325-326.
2. Победоносцев К. Всеподданнейший отчет обер-прокурора Святейшего Синода по ведомству православного исповедания за 1905-1907 годы. Санкт-Петербург, 1910. 304 с.
3. Поспеловский Д.В. Русская православная церковь в XX веке. М.: «Республика», 1995. 512 с.
4. Кураев А., диак. Блаватская // Православная энциклопедия. Т. V. Бессонов - Бенвеч. М., 2002. С. 231-233.
5. Фудель С. Славянофильство и Церковь // Собрание сочинений в трех томах. Т. 3. М., 2005. С. 177-239.

References

1. M.P. Traditional characteristics of Kiev monasteries // Kievskaya Starina. IX, 1883. K. P. 325-326.
2. Pobedonostsev K. The most submissive report of the Chief Prosecutor of the Holy Synod for the Department of the Orthodox Confession for 1905-1907. St. Petersburg, 1910. 304 p.
3. Pospelovsky D.V. Russian Orthodox Church in the XX century. M. : "Respublika", 1995. 512 p.

4. Kuraev A., deacon. Blavatsky // Orthodox Encyclopedia. T. V. Bessonov - Benvech. Moscow, 2002. P. 231-233.
5. Fudel S. Slavophilism and the Church // Collected Works in three volumes. T. 3. Moscow, 2005. P. 177-239.